

Акпарова А.Т., Жумабай уулу М.

**КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТҮҮЛҮГҮНҮН ӨНҮГҮҮСҮНДӨГҮ ПРОКУРАТУРА
ОРГАНДАРЫНЫН КАЛЫПТАНУУ ОРДУ**

Акпарова А.Т., Жумабай уулу М.

**РОЛЬ И МЕСТО ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ В СТАНОВЛЕНИИ КЫРГЫЗСКОЙ
ГОСУДАРСТВЕННОСТИ**

А.Т. Акпарова, Zhumabai uulu M.

**THE ROLE AND PLACE OF THE PROCURATORIAL ORGANS IN THE FORMATION
OF THE KYRGYZ STATEHOOD**

УДК:347.35-76

Бул макала Кыргыз прокуратурасынын 90-жылдыгына карата, Жалал-Абад областтындагы прокуратура органынын калыптануу тарыхына арналат.

Негизги сөздөр: тарых, өнүгүү, прокуратура, калыптануу.

Данная статья посвящается истории формирования и становления органа прокуратуры Жалал-Абадской области.

Ключевые слова: история, развитие, прокуратура, формирование, становление.

This article is dedicated to the history of the formation and development of the procuratorial body of Jalal-Abad region.

Key words: history, development, the Prosecutor's Office, formation, formation.

Автономдуу областты Революциялык комитет башкарган 1924-жылы 22-ноябрында ревком биринчи Кыргыз Прокуратура органдарын түзгөн. Ошону менен бирге Кыргыз Прокуратура органдарынын түзүлүү башаты ушул датага байланыштуу Прокуратура күнү болуп эсептелип белгиленип келет. Жалал-Абад прокуратура органдары алгачкы жолу 1925-жылы түзүлгөндүгү жөнүндө архивдик маалыматтарда сакталып калган, бирок дагы бир маалыматтарга таянып караганда Жалал-Абад округунун биринчи прокурору 1924-жылдын 29-ноябрында Михаил Петрович болгону тууралуу маалыматтарда бар. Демек Кыргыз прокуратурасы түзүлгөндөн баштап 1-жумадан соң эле Жалал-Абад прокуратурасынын тарыхы башталган десек да болчудай.

Жогоруда белгиленгендей Жалал-Абад облусунун биринчи прокурору 1924-жылдын 24-ноябрында Михаил Петрович болгону тууралуу маалыматтар бар. Андан ары 1925-жылы Жалал-Абад облусунун прокурору болуп Вельт, дайындалган. 1926-жылы Кочетов, 1927-жылы Малинкин, 1938-1939-жылдары Миранов дайындалган, 1940-жылы Ташкулов, 1946-жылы Момункулов, 1950-1956-жылдарга чейин Тапканов 1957-1958-жылдары Ибраев иштегендиги тууралуу маалымдалган, бул тууралуу архивдик материалдардан да карасак болот.

Кыргызстан улуу держава аталган СССРдин курамына турган кезде прокуратура органдары жалпы мыйзамдарынын чегинде ошол тарыхый мезгилге таандык идеологиялык багыттарга кызмат

кылуу менен көзөмөл жүргүзүп, өнүгүп келишкен. 1990-жылыдын 15-декабрында Кыргыз Парламенти Легендарлуу Парламент, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик суверенитети жөнүндө, Декларациясын кабыл алган жана ошондон тартып өз алдынча Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн жаңы этабы башталат.

Албетте суверендүү жаңы мамлекеттүүлүктү мыйзамдуулук жагынан бекемдөө укуктук Мамлекетти куруу багытында прокуратура органдарында чоң ишеним берилген жана милдеттер жүктөлгөн. Ага мисал катары, 1993-жылы биринчи жолу Кыргыз мамлекетинин өз алдынча кабыл алынган, Конституциясында жана андан улам ошол эле жылдын 18-декабрында кабыл алынган «Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө» мыйзамында суверендүү көз карандысыз Мамлекеттин прокуратура органдарынын иш-аракеттеринин негизги принциптери аныкталган жана бекитилген. Конституциянын кийинки бир нече жолу өзгөртүлгөн редакцияларынын алкагында прокуратура органынын иш-аракеттеринин айрым багыттары, усулдары өзгөрүүлөргө дуушар жана кылмыштуулук менен күрөшүү, адам укуктарын жана эркиндиктерин көзөмөлгө алуу багытындагы негизги ролду аткаруу жагы сакталуу бойдон келүүдө.

Ушул эгемендик жылдарында өз алдынча өнүгүп жаткан мамлекеттин прокуратура органдарын калыптандырууда бир катар инсандар өздөрүнүн зор эмгектерин жумшашты. Эгемендүү мамлекеттин башкы прокурору болуп Баекова Чолпон Турсунова 1991–1993-жылдары иштеди, андан кийин бул жогорку кызматка Шаршеналиев Асанбек Юсупович 1993–2000-жылдарга чейин иштеген. Абышкаев Чубак Сыдыкович 2000–2002-жылдары кызмат көрсөткөн. Абдылдаев Мыктыбек Юсупович 2002–2005-жылдары иштеген. Бекназаров Азимбек Анаркулович 2005-ж. Кангантеев Камбаралы Ташболотович 2005–2007-жылдар кызмат көрсөткөн. Сатыбалдиев Эльмурза Ракиевич 2007–2009-жылдары иштеген. Байболов Кубатбек Калбекович 2010–2011-жылдары иштеп прокуратура органдарынын тарыхында жазылып калышты. Андан соң 2011-жылдан тартып Кыргыз Республикасынын прокуратура органдарын Саянова Аида Жеңишбековна жетектеп, мыйзамдуулуктун сакталышына жана укук тартибинин чыңдалышына, соттук иштердин так

жана туура аткарылышына жергиликтүү салым кошуп, эл алкышына ээ болуп келген. Бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасынын Прокуратура органына башкы Прокурор болуп келген И.Джолдубаева Президенттин Указы менен дайындалды. Ал коррупцияга каршы күрөшүүдө мыйзамдуулукту өз колуна алган.

Эгемендик жылдарында да Жалал-Абад облустук прокуратурасы да тарыхый жолду басып өттү. Областтык прокуратура 1991-жылдын 27-мартында кайра уюштурулган сон, областтын аймагындагы аткаруу бийлигинин органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары алардын кызмат адамдары тарабынан мыйзамдардын так жана бирдей аткарылышына дайыма көзөмөл кылып келишкен. Областтык прокуратура системасын 4-шаардык 8-райондук прокуратуралар түзүшөт жана баардык аймактарда мыйзамдуулук, айкындуулук көзөмөлгө алынып келет.

Жалал-Абад областында прокуратура системасынын өнүгүшүнө бир катар инсандар өздөрүнүн баалуу эмгектерин арнашып, ак ниеттүүлүк менен иш алып барып, жетектеп келишти. Алардын бир катары кийин өлкөнүн Башкы прокуратурасын да башкарып турушкан. Алардын катарында Абдугапаров Абибула Абдугапарович 1991–1995-жылы. Абышкаев Чубак Сыдыкович 1995–1998-жылы. Бакиев Курманбек Бакиевич 1998–2001-жылы. Кудайбергенов Зоотбек Чороевич 2001–2002-жылы. Турганбаев Айбек Калмакович 2002–2003-жылы. Кожоналиев Кубатбек Азатович 2003–2004-жылы. Ибраев Байтемир Карыпбекович 2005-жылы. Бакытбаев Рыскул Галамидинович 2007–2008-жылы. Шарипбаев Абдыганы Момунбекович 2008–2010-жылы. Турдумамбетов Каныбек Жолдошбекович 2010–2011-жылы. Джээналиев Нурлан Токтожумаевич 2011–2012-жылы облустун прокуратурасын жетектеп ак ниеттүүлүк мыйзамдуулук менен иштеп келишкен.

Прокуратуранын азыркы аракеттерине карасак мындан торт жыл мурда 2010-жылдын 27-июнунда өткөрүлгөн референдумда жана Конституциянын кабыл алынышы прокуратура системасынын иш-аракеттериндеги, милдеттериндеги жаны багыттарды, өзгөртүүлөрдү алып келди десек да жаңылышпайбыз. Кабыл алынган Баш мыйзамдын 104-беренесинде ал өзгөрүүлөр сапаттык жаңы багыттарга ачык көрсөтүлгөн.

Баш мыйзамда прокуратура органдарынын ыйгарым укуктары кыскартылганы менен аткарыла турган иштери көбөйүүдө. Мына ушундай максаттарды ишке ашыруу үчүн прокуратура органдары мындан ары мыйзамдуулукту көзөмөлдөп гана калбай, адам укуктарынын сакталышы жана корголушу, жарандарыбыз дуушар болуп жаткан кыйноолорго, суроолорго, жана көйгөйлүү маселелерге, башка адамкерчиликсиз же кадыр-баркты, инсан аброюн, басмырлаган мамилелерге же жазалоого туш болушуна каршы күрөшүп иш алып баруусу, коррупцияга каршы туруу боюнча мамле-

кеттик органдардын иштерин координацилоо жана башка багыттарды чын дили менен акыйкаттык кылып ишке ашырып келишүүдө десек болот.

Өз ишмердүүлүктөрүн жүзөгө ашырууда прокуратура органдары дайыма коомчулуктун колдоосуна таянып келет. Областтык прокуратуранын алдында адам укуктарынын сакталышы боюнча коомдук кеңеш түзүлгөн жана анын курамына мамлекеттик, бейөкмөт жана жарандык коомдун өкүлдөрү кеңири тартылышкан. Коомдук кеңештин жыйындарында областтагы адам укуктары бузулуп, жаткан фактылар жана көрүнүштөр кеңири талкууланып, терең талданып аны жоюунун жолдору изделүүдө. Акыркы кездерде бул коомдук кеңеш област аймагында балдардын жана энелердин укуктарын сактоо жана коргоо жаатында бир катар демилгелер менен чыкты жана жыйында белгиленген бул багыттагы сунуштарды ишке ашыруу боюнча аракеттерди жүргүзүп келе жатышат.

Кийинки жылдары Кыргыз Республикасынын Президенти Алмазбек Шаршенович Атамбаев өлкөдө коррупцияга каршы күрөштү күчөтүү боюнча бир катар укук коргоо органдарынын алдына жооптуу милдеттерди койдү. Бул багытта да башка прокуратура жетектеген бардык прокуратура органдары өз милдеттерин абийирдүүлүк менен аткарып келе жатышат. Коррупцияга каршы туруу ишмердүүлүгү жөнүндө коомчулук массалык маалымат каражаттары аркылуу кеңири тааныштырылып жатат.

Жалал-Абад областтык, райондук жана шаардык прокуратуралар 2010-жылдын июнь каргашасына байланышкан кылмыштарды тергөөдө да чоң салымдарын кошушканы жалпыга маалым. Жүргүзүлгөн тергөө иштеринин жыйынтыктары менен ондогон кылмышкерлер өмүр бою эркинен ажыратуу жазаларына чейинки жазаларга кириптер болушту. Ушул окуяларга түздөн-түз тиешелүү Кадыржан Батыровдун 263-ири объектиси мамлекет пайдасына конфискацияланды. Бүгүнкү күндө да июнь окуясындагы бети ачылбай калган кылмыш иштердин бетин ачуу улуттар аралык жаңжалдардын кайталанбашы үчүн прокуратура органдары иш-аракеттерди улантып мыйзам чегинде иш алып баруулары баарыбызга маалым.

Азыркы кезде областтагы прокуратура органдарында 98 оперативдик кызматкерлер эмгектенип жатышса алардын ичинен 7-кызматкер аялдар. Прокуратура системасынын жалпы кызматкерлери өз ара ынтымактуу жакшы уй-бүлөлөрдүн ээлери десек да жаңылышпайбыз. Коомдук активдүүлүгү бар инсандар.

Андан тышкары прокуратуранын жаш кызматкерлеринде патриоттук сезимди калыптандыруу өнүктүрүү үчүн 2014-жылдын башында областтык прокуратуранын имаратында областтык прокуратура органдарынын тарых музейи ачылган. Анда ар кандай тарыхый маалыматтар, экспонаттар жана фото сүрөттөр коюлган. Музейди жауы экспонаттар жана тарыхый документалдык табылгалар менен байытуу иши улантылып жатат.

Прокуратура органдары коомчулук менен кеңири байланыштарды да үзбөй келишет. Айрыкча калктын жардамга муктаж аяруу кыртышына камкордук көрүү соопчулук иштерин жүргүзүү адатка айланган, прокуратура кызматкерлери областтагы кары-картандарга, балдарга, мүмкүнчүлүгү чектелген атуулдарыбызга тиешелүү бир катар мекемелерге өздөрүнүн соопчулук актыларын такай жасап келатышат. Ошентип, Жалал-Абад областтык прокуратурасы, райондук жана шаардык прокуратуралар, андагы кызматкерлер Кыргыз прокуратурасынын алдындагы турган 90-жылдык торколуу юбилейин өздөрүнүн мамлекет жана коом алдындагы так жана натыйжалуу иштери менен жана эл алдындагы ак тилеги, таза ниети менен тосуп алышууда. Алар өзүнүн көз карандысыздыгынан улам бекемдеп алга кадамдап бараткан, Кыргыз мамлекетинин өсүп өнүгүшүнө салым кошуу – бул милдет экендигин жакшы түшүнүшөт. Кыргыз прокуратурасынын алдында эң жемиштүү, эң көрүнүктүү иштерди жасоого кадам шилтеп берерине толук ишенебиз.

1924-жылдын 22-ноябрь күнү Кыргыз Республикасынын прокуратурасынын күнү деп, жалпылап айтканда белгилүү кесиптик майрамга айланган десек да болот. Кыргыз Республикасынын прокуратурасы чын дили менен ак ниеттүүлүк менен мыйзам чегинде иш алып барышууда.

Адабияттар:

1. Шагивалиев А.К. Прокурорский надзор к Кыргызской Республики. Бишкек, 2014 г.
2. Кыргыз Республикасынын Прокуратурасынын ишмердүүлүгү. 2009-ж. 17-июль. № 224. Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө мыйзам.
3. Шерипов Н.Т. Кыргыз Республикасынын Конституциялык укугу. Бишкек, 2012-ж.
4. Арабаев А.А. Конституционное права Кыргызской Республики. Учебное методическое пособие. Бишкек, КГЮА. 2005 г.
5. Прокурорский надзор. Учебник. 2012 г.

Рецензент: кандидат юридических наук Тайлакова С.Дж.